

JEAN-LOUIS BACQUÉ-GRAMMONT ET ANNE KROEL, *Mamlouks, Ottomans et Portugais en Mer Rouge. L'affaire de Djedda en 1517*, Le Caire 1988, 113 sayfa. Kahire'deki Institut Français d'Archéologie Orientale adlı kuruluşun yayınıdır. Genel yayın numarası 672'dir. Serisi: Supplément aux Annales Islamologiques "Cahier No. 12".

Yeniçağ Tarihinde daima inceleme konusu olan keşifler yolunun bulunması olayı, Osmanlı tarihini ve mukadderatını çok yakından ilgilendirir. Yüzyıllar boyu doğu ile batı âlemlerini birbirine bağlayan anayollar üzerinde gelişen Osmanlı tarihinin parlak dönemi sona erdi. Keşifler hareketi sonunda Portekizliler tarafından kullanılmağa başlanan Afrika'nın güneyi rotası, muhakkak büyük bir gelişmenin uzantısı idi. Bu olayın yankıları daha ilk zamanlarda kendisini gösterdi. İslâm Dünyasında meydana gelen şaşkınlık her yönü ile ortaya çıktı ve yaratılan panik havası belgelere yansımaları yanında, sonradan çeşitli araştırmalara konu oldu. Belgelerin çok sayıda bulunması, kaynaklardaki çeşitli bilgilerin sayfalar doldurması sonucu ortaya çok çeşitli kitap, makale, ansiklopedi maddesi, belge yayını çıkmıştır. Bununla beraber belgelerin tekrar işlenip de yorumlanması ve ayrıca çağdaş kaynakların karşılaştırılması, henüz devam eden bir çalışmadır. İşte bunlardan birisine sahibiz.

Mısır'ın başkentinde faaliyet gösteren Fransız Enstitüsü, geleneğine uygun olarak, bir takım sanat tarihi ve arkeolojik çalışmaları ortaya koyması yanında, bu enstitülerin vazgeçilmez bir tutumu olan, bulunduğu yörenin tarihini inceleme konusunu da ihmal etmiyor. Şimdi elimizde bulunan kitap, Enstitü'nün 672'inci eseridir. İlk 671 cilt içinde de Sivas, Divriği kitabeleri gibi günümüzde bile incelemediğimiz yörelerimizin bulunduğuna değinmek bile, kanımca kültür işleri konusunda bu ülkenin nasıl bir ileri düzeyde olduğunu gösterir. Birtakım tarihsel olayların kıymetli belgelerini de yayınlayan Enstitü'nün neşriyatını detaylı olarak ele almak gerekir. "Annales Islamologiques" adlı dergisinde de tarihimize yönelen birtakım makaleleri de bilim dünyasına sunan Enstitü, geleneğine yakışan bir tutumla, hem bizim tarihimize hem de Mısır tarihinin önemli bir devresine ışık tutmuştur.

Eser, bir türkolog ve bir Portekiz tarihi araştırmacısı ikilisi eliyle meydana getirilmiştir. Sayın türkolog, yıllardan beri Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi içinde bulunan belgeler üzerindeki çalışmasını ilerletmekte ve sırası geldiği zaman neşretmektedir. Bu kitapta da, yöntemi-ne uygun bir şekilde, belgenin aslını, çeviriyazısını Fransızca'ya çevirisini verdikten sonra geniş yorumlar ve açıklamalar koymuştur. İlk kısmı ele alan J.L. Bacqué-Grammont (s. 1-20), Osmanlı sultanlarının, İslâm Dünyasından gelen yardım çağrılarını nasıl karşıladıklarını ve ne kadar insanla malzeme yardımı yaptığını tablolarla (s. 6-7) açıklıyor. Bu listelerin hazırlanmasında, Türk kaynakları yanında, İtalyan, Portekiz kaynaklarının ve tabii ki Mamluk kaynaklarındaki kayıtların büyük yardımı vardır. Türk siyasi tarihi kadar, askeri güçleri hazırlama, teknik bakımdan bir olaya müdahale ve ayrıca malzeme toplayıp yollaması konusunda sağlam bilgiler getiren bu belgelerin değerlendirilmesi için nasıl bir geniş kapsamlı işbirliği gerektiği ortaya çıkıyor. Portekiz kaynaklarından hareket ederek çalışmasına başlayan Anne Kroell de yorum ile beraber ana kaynaklardaki önemli gördüğü bilgileri ortaya koymaktadır. Çeşitli tarihsel kaynaklardan derlenen haritalar da yararlıdır. Bilhassa W. Tomoschek tarafından 1897 yılında hazırlanan devasa *Mohit* adlı atlasın hâlâ de-

ğeri koruduğunu görmek de, insanda bir gıpta hissi yaratıyor. Amerika kıtasının keşfinin 400'üncü yılı vesilesi ile yapılan bir dizi neşriyattan sonra 1992 yılında 500'üncü yıla hazırlanan Batı Âlemi, bir yüzyılı aşkın süredir kaynakları titizlikle inceleyerek her biri birbirinden kıymetli bir yığın eseri yaratırken, klasik neşriyatın da önemine dikkatimizi çekiyor. Değil bir asır, yirmi yıl önceki çalışmaların bile pek önemsenmediği ülkemizde gün ışığına çıkarılmış kalburüstü bir dizi kaynağımızın yeterli ölçüde ciddi olarak hâlâ incelenmemiş olması çağdaş kaynaklara göre karşılaştırılmamış bulunması, yadırganacak bir durumdur. Portekiz tarihi araştırmacıları ise, çok sayıda ciltlerden meydana gelen külliyat (= corpus) dizileri yayınlamışlardır. Bilhassa Hindistan'daki Goa şehrindeki arşivin neşri, Yeniçağ Tarihi açısından çok büyük bir ehemmiyet taşır.

Eser, dikkatle hazırlanmış bir dizin ile tamamlanmıştır. Yüz sayfa tutan esas metinden sonra, üç sayfa harita ve yedi sayfayı aşan bir dizin konulmuş. Böylece yararı ve kullanışlığı artırılmıştır. Bununla beraber bir küçük konu eksik kalmıştır. O da, Portekiz belgelerinin de Fransızca tercümesinin verilmemesidir. Gerçi yapılan özet ve verilen yorumlar sayesinde, belgelerde neler bulunduğu konusunda fikir sahibiyiz. S. 24-25'de görülen listede, katılan Portekiz denizcileri ve gemilerin özellikleri hususu da yeterli sayılmakla beraber, Fransız türkoloğunun yönteminin uygulanması, mühim belge kayıtlarının yaygın bir şekilde dönüşmesine yol açar. Bacqué-Grammont üzerine düşen sayfalarda, Cidde olayı diye bilinen 1517 tarihindeki saldırıya değiniyor. Türk kaynaklarına göre Selman Reis diye tanınan Türk denizcisinin cesareti sayesinde püskürtülen Portekiz akınları hakkındaki belge F. Kurdoğlu ve Ş. Tekindağ tarafından ele alınmış olmakla beraber, bu yayından sonra kıyas edilemezler. İki tane daha belgenin neşredildiği bu incelemede, devrin görüş açısı ve olaylara yaklaşma becerisi de ayrıca görülmektedir. Bu suretle Türk kaynaklarının büyük desteği sayesinde tarihin belirli yönleri aydınlanmakta ve karşılaştırmalı tarih incelemeleri büyük bir hızla ilerlemektedir. Böyle bir başarılı sonuca ulaşan müellifler ile yayını üstlenen kuruluşu kutlamak gerekir.

PROF. DR. MAHMUT H. ŞAKİROĞLU